Ett val, tre arenor, åtta partier – en partianalys av riksdagsvalet 2014

Jonas Hinnfors & Malena Rosén Sundström

En forskningslucka: Valanalyser med fokus på partiernas agerande

Varför förlorade Moderaterna stort i valet 2014? Varför tangerade Socialdemokraterna sitt sämsta valresultat på hundra år? Och varför blev Sverigedemokraterna valets enda vinnare? Dessa och en rad andra partirelaterade frågor ställer vi i detta specialnummer av *Statsvetenskaplig tidskrift* som ägnas åt analyser av vart och ett av riksdagspartiernas agerande inför valet 2014, samt av den efterföljande regeringsbildningen.[1]

Studier av parlamentsval tar ofta fasta på analyser av väljarnas uppfattningar. Väljare förändras över tid och ändrar uppfattning i såväl sakfrågor som om partier och partiledare. Svensk valforskning tillhör här forskningsfronten. I följande artiklar kommer författarna dock inte i första hand att problematisera väljarnas uppfattningar i sig: i stället fokuserar de på vad partierna faktiskt gjorde fram till valdagen. Skälen till varför väljare ändrar sig kan vara många och ibland ändrar vi väljare oss naturligtvis för att ”vi ändrar oss”. Över ett längre perspektiv sker ibland stora förändringar som har med väljarkåren i sig att göra, med avseende på t.ex. social sammansättning, klasstillhörighet och demografi. På kort sikt är väljarkåren dock hyfsat stabil och partiernas utmaning blir då att genom budskap via partiprogram, motioner, propositioner och opinionsbildning locka väljare till det egna partiet. Att elitaktörer som partier verkligen självständigt kan påverka väljares uppfattning antyder inte minst agendaforskningen (Hobolt 2006). När vi i detta specialnummer presenterar analyser av vad partierna har företagit sig inför riksdagsvalet 2014 bygger det

1 Bakgrunden till detta specialnummer är det partisymposium om valet 2014 som anordnades av det s.k. “Partiforskningsprogrammet” vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, 15–16 oktober 2014.

Jonas Hinnfors är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet och Malena Rosén Sundström är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
E-post: jonas.hinnfors@pol.gu.se; malena.rosen_sundstrom@svet.lu.se

därför på övertygelsen att partiernas agerande faktiskt bidrar till att underlätta eller försvåra för väljarna att göra sina partival.

Artikelformatet möjliggör såväl bredd – samtliga partier med riksdagsrepresentation är med – som djup – varje parti ägnas en egen artikel. Alternativa upplägg vore t.ex. de valkommentarer som regelbundet publiceras i *Electoral Studies*, som innehåller analyser av såväl partiernas beteenden som väljarnas överväganden. Formatet är emellertid där så kort att hela partisystem behandlas på en enstaka sida (se t.ex. *Electoral Studies* 34, 2014). Ett annat tänkbart upplägg erbjuder den brittiska bokserien *Britain at the Polls* med dess mycket ambitiösa kapitel om partierna, deras historia, kampanjer, budskap och orsaker till valvinster/-förluster (se t.ex. Allen & Bartle 2010). Dessutom innehåller serien en hel del väljaranalyser. Strukturellt präglas *Britain at the Polls*-seriens olika kapitel av varje författares personliga (men alltid intressanta) upplägg. I detta specialnummer om det svenska valet 2014 har vi istället valt att låta varje artikel följa en samordnad logik – partiernas agerande på de tre s.k. partiarenorna (den parlamentariska, interna respektive väljararenan; se mera nedan). Omfånget och ambitionen i ”the Polls”-serien är dock eftersträvansvärda. Det är vår förhoppning att vårt specialnummer av *Statsvetenskaplig tidskrift* kan fungera som en första version av vad som i framtiden skulle kunna bli en svensk ”Sverige går till val”-bokserie.

Valet 2014: Som man bäddar får man ligga?

Händelser som rör politiska partier behöver inte vara så spektakulära som den uppslitande interna händelseutveckling inom Socialdemokraterna som slutade med att Håkan Juholt avgick och ersattes av Stefan Löfven. Partiforskningen har i vilket fall som helst ofta återkommit till att partiers interna liv kan påverka deras valresultat (Müller & Strøm 1999). Även andra aspekter av partiagerande, som hur partierna förhåller sig till varandra, hör till det som tidigare forskning har problematiserat (Mair 1997, Sartori 1976). Det faktum att Allianspartierna ännu en gång formerade sig som vore de ett enat parti medan de rödgröna partierna istället valde att avsluta det organiserade parlamentariska samarbete de hade inlett 2008–2010 förefaller relevant, men vilka andra markörer mot och för varandra förmedlade partierna? Självklart hör även partiernas konkreta budskap till väljarna via valmanifest, motioner, propositioner och olika former av utspel till sådant som potentiellt kan förbättra eller försämra deras möjligheter att övertyga väljare. Går det att hos riksdagspartierna inför valet 2014 urskilja distinkta budskap till väljarna eller är de vaga, ofokuserade eller motsägelsefulla?

Få har sammanfattat och problematiserat partiers strategiska agerande som Gunnar Sjöblom i klassikern *Party Strategies in a Multiparty System* (1968). Sjöblom menar att partier har som generellt och övergripande mål att

maximera inflytande på tre arenor: den parlamentariska arenan, väljararenan och den interna arenan. Att lyckas med alltsammans är naturligtvis en grannlaga uppgift och prioritering av en arena kan gå ut över en annan. I de följande artiklarna kommer partiernas agerande på de tre arenorna att stå i förgrunden och strukturera analyserna. Artiklarnas övergripande fråga gäller om ett systematiskt studium av riksdagspartiernas agerande på de tre arenorna kan bidra till att förklara respektive partis valresultat. Hade partierna kunnat agera annorlunda och hade i så fall valresultatet kunnat bli ett annat? Kan sentensen ”som man bäddar får man ligga” appliceras på riksdagsvalet 2014?

Samtidigt som partiernas strategier förefaller självklara att studera i sig är det lika självklart att sätta strategierna i relation till partiernas ideologier. Sjöbloms arenaresonemang sker hela tiden i relation till vad han kallar förverkligande av program (Sjöblom 1968:74). Ett sätt att klassificera partier är att skilja mellan ”office-seeking”, ”vote-seeking” och ”policy-seeking” partier, där office- och vote-seeking är snarlika Sjöbloms arenor (se t.ex. Müller & Strøm 1999, Harmel & Janda 1994). Emellertid är det rimligen så att även om partier stundtals betonar en av dessa grundansatser framför en annan, så försvinner ideologihänsynstaganden eller ”policy-seeking” aldrig helt från deras överväganden. Huruvida ideologi utvecklas ur en vilja att osjälviskt påverka samhällsutvecklingen eller om det egentligen handlar om ännu ett sätt att övertyga väljare kan diskuteras (Downs 1957). I de följande artiklarna kommer dock ideologi att finnas med som en fond, mot vilken vi betraktar partiernas arenaagerande.

Kontexten: Försvagade tendenser till tvåpartisystem

Inför valet 2010 hade för första – och hittills enda – gången i svensk politisk historia två organiserade block stått mot varandra. Partisystemet såg då ut att raskt vara på väg mot en klassisk brittisk tvåpartimodell. Alliansen bildades 2004 (av Centerpartiet, Kristdemokraterna, Folkpartiet och Moderaterna) och via denna unika borgerliga enighet hade Socialdemokraternas gamla taktik att i olika frågor kunna göra upp med något borgerligt parti plötsligt satts ur spel. Därmed kunde Socialdemokraterna inte längre splittra borgerligheten. Valvinsten 2006 för Alliansen ledde till en motreaktion från de rödgröna partierna – som nu var på väg att möta det öde många borgerliga grupperingar hade mött tidigare, nämligen intern splittring. 2008 började de rödgröna formera sig till en liknande koalition som Alliansen och 2010 ställde de upp med ett gemensamt valmanifest.

Samarbetet mellan Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet var dock delvis en påfrestande utmaning. Partierna stod traditionellt relativt långt ifrån varandra och samarbetet präglades av vaghet, något som i viss mån återspeglades i det gemensamma valmanifestet (Socialdemokraterna, Miljöpartiet & Vänsterpartiet 2010). I detta saknades områden som kärnkraft, föräldraledighet och bolagsskatt, i vilka partierna stod alltför långt från varandra för att

kunna enas om gemensamma riktlinjer. När valförlusten kom – Socialdemokraterna gjorde sitt sämsta val sedan demokratin infördes – blev de interna profileringskraven starka och samarbetet upplöstes snabbt även om de rödgröna partierna relativt ofta röstade likartat i riksdagen. Samtidigt kom Sverigedemokraterna för första gången in i riksdagen 2010 och fick en vågmästarställning mellan de rödgröna partierna och den fortfarande helt samordnade Alliansen. Trots partiets valframgång 2010 var det uppenbart att det behandlades som ett s.k. ”pariaparti” av alla andra (Van Spanje & Van Der Brug 2007, Minkenberg 2013). Partisystemet var återigen på väg att anta vissa flerpartikarakteristika. Efter valet 2014 skulle fragmenteringen i partisystemet bli ännu tydligare.

Under valrörelsen 2014 kvarstod däremot Allianssamarbetet i princip oanfrätt trots att alla samarbetets partier utom Moderaterna lade fram separata valmanifest, förutom det gemensamma Alliansmanifestet. Samtidigt blev det alltmer uppenbart att Miljöpartiet och Socialdemokraterna, om än utan att låsa fast sig och utan tydliga utfästelser, var på väg att manövrera sig till en samarbetsposition för eventuellt koalitionssamarbete. Däremot framstod Vänsterpartiets roll vid en eventuell rödgrön seger som oklar.

Balanskonst på slak lina: Sjöbloms tre arenor

Utifrån partiernas övergripande mål, att maximera sitt inflytande på de tre arenorna, ställer Sjöblom (1968) upp mer specifika mål för var och en av arenorna, samt diskuterar vad som kan påverka dessa. På *den partiinterna arenan* är det primära målet att säkra partisammanhållningen, dvs. att partiet har medlemmarnas stöd. Detta kan påverkas av om och i vilken utsträckning partimedlemmar passivt eller aktivt opponerar sig mot partiets politik om de är missnöjda med den, samt hur partiledningen mottar och hanterar förslag och krav från partimedlemmar (1968:52, 184 ff). Även oenighet inom mer elitbetonade grupper, såsom mellan ledande företrädare, ministrar eller underorganisationer, är något partiledningen som princip bör undvika. Sprickor högt upp i partihierarkin riskerar att äventyra möjligheterna att maximera sammanhållningen i partiet rent generellt.

På *väljararenan* är röstmaximering det primära målet (1968:206). När partiet ska föra ut sitt budskap till väljarna måste det gå en balansgång mellan att söka nå ut till stora väljargrupper, med risk för ett ”urvattnat” budskap – alternativt differentiera budskapet med avseende på olika väljargrupper, vilket riskerar att påverka partiets trovärdighet – eller att rikta in sig på specifika väljargrupper (1968:207). Hur partiet utifrån detta väljer att utforma sitt budskap kan således få konsekvenser för hur väl det lyckas röstmaximera. Annat av vikt för ett partis resultat på väljararenan är hur det, i förhållande till andra partier, ställer sig i politiserade frågor, dvs. i frågor som görs (särskilt mycket) till ”a matter of dispute” på väljararenan (1968:122).

På *den parlamentariska arenan* är partiets mål maximering av inflytande (1968:81). Som Sjöblom påpekar utgör förhållandet mellan röstmaximering och maximering av parlamentariskt inflytande inte något problem i ett tvåpartisystem – här strävar ett parti efter egen majoritet. I ett flerpartisystem blir förhållandet mer komplext: ett parti måste då beakta möjligheten att ingå koalition (regerings- eller röstningskoalition) med andra, vilket innebär att det måste ta hänsyn till faktiska eller presumtiva koalitionspartners. Att ingå i en koalition kan vara en nödvändighet för att nå parlamentariskt inflytande, samtidigt som det utgör en risk för ett parti när det gäller att förverkliga de uppsatta målen (1968:79f). På vilket sätt ett parti förhåller sig till detta påverkar dess agerande, t.ex. i valrörelsen.

Varje arena rymmer således sina dilemman. Därtill kommer dilemmat, som ovan antyddes, att vad som är ett strategiskt agerande på en arena kan få negativa konsekvenser på en annan. Ett exempel på det är när den socialdemokratiska partiledningen inför valet 2010 gav efter för interna krav på att ta in Vänsterpartiet i det formaliserade samarbetet med Miljöpartiet. Detta hade en negativ inverkan på väljarenan för Socialdemokraterna, och därmed också för dess möjligheter till inflytande på den parlamentariska arenan.

På samtliga tre arenor finns partiernas ideologier med som en övergripande ram, inom vilken respektive parti agerar. Enligt Downs (1957), som framställer partierna som företag i konkurrens på en marknad, är ett partis ideologi ett sätt att attrahera väljare, dvs. att nå röstmaximering. En följd av detta är att framgångsrika partier förväntas hålla fast vid sin ideologi, medan mindre framgångsrika partier söker omprövning av sin. Detta har kritiserats för att ge en alltför simplistisk syn på ideologiers roll i förhållande till politiska partier (t.ex. Buckler & Dolowitz 2012, Bevir & Rhodes 2003). Buckler & Dolowitz (2012) påpekar att partier aldrig har helt fasta ideologiska positioner, utan att förändringar sker i vissa frågor och över tid. Det går inte heller att anta att mindre framgångsrika partier automatiskt strävar efter att ideologiskt efterlikna sina mer framgångsrika motståndare. Då ett partis ideologi har stor betydelse för dess identitet skulle ett sådant agerande riskera att fjärma partimedlemmar och sympatisörer, och därmed ge upphov till problem på såväl den interna arenan som väljararenan.

I det följande kommer vi att gestalta partiernas agerande på de tre arenorna med symboler som anger i vilken utsträckning partiets agerande på respektive arena var negativt för partiet, positivt för partiet eller varken det ena eller andra. Vi använder symbolerna "-" (= negativt), "+" (= positivt), "0" (= neutralt). Dessutom kan "0" kombineras med antingen "-" eller "+". En kategorisering av detta slag blir givetvis en grov uppskattning av de många komplexa aspekter som varje arena rymmer. Det är vår förhoppning att det ändå bidrar till att skapa en översikt över partiernas agerande på de tre arenorna och visar var (på vilka arenor) olika partier hade sina styrkor och svagheter samt underlättar en övergripande jämförelse mellan partierna.

Partierna i valet 2014

Valet 2014 hade, som redan framgått, en enda vinnare i form av Sverigedemokraterna och en stor förlorare, Moderaterna, som dessutom tillsammans med övriga Alliansparti er tappade regeringsmakten. Folkpartiets förlust var dock proportionellt sett lika stor som Moderaternas. Båda partierna tappade ca en fjärdedel av sin storlek jämfört med valet 2010. Övriga fem partier gjorde – i förhållande till sina målsättningar samt i relation till föregående val – relativt dåligt ifrån sig. Således: ett parti lyckades, två misslyckades stort och fem partier misslyckades i mindre utsträckning – kan vi se några generella mönster som kan bidra med förklaringar till valutgången 2014?

ENFRÅGEFOKUS MED OLIKA RESULTAT

Om vi förhåller samtliga åtta partier till Sjöbloms tre arenor, framstår Sverigedemokraterna som det enda parti som lyckades undvika oklarheter på alla arenorna. För det första lyckades partiet via sitt starka fokus på invandringsfrågan framstå som tydligt på väljararenan. För det andra visar Karl Loxbo i sitt bidrag till detta specialnummer hur trycket från de andra partierna paradoxalt nog underlättade för partiledningen att hantera den interna arenan så att partiet utåt höll samman, samtidigt som strategin med nolltolerans mot extremism ökade trovärdigheten gentemot de potentiella väljare som delade partiets syn på invandring, men ännu inte tagit steget att lägga sin röst på SD. I praktiken blev SD ett enfrågeparti (även om partiet självklart även för fram förslag på en rad områden, se t.ex. Erlingsson m.fl. 2014), vilket förstärkte intrycket av att SD i denna fråga stod ensamt mot i övrigt konvergerande partier. Samtidigt räcker inte alltid fokus på en enda fråga. Folkpartiet lade t.ex. ner mycket kraft på skolfrågan och Vänsterpartiet släppte under valrörelsen i praktiken alla frågor utom kritiken mot vinster i välfärden. Varken Folkpartiet eller Vänsterpartiet lyckades dock till skillnad från Sverigedemokraterna dra nytta av enfrågestrategin (se vidare längre ner i detta avsnitt).

En viktig aspekt av Sverigedemokraternas enfrågestrategi är att invandringsfrågan så klockrent är ett såväl konkret som ett symboliskt uttryck för partiets ideologiska vision. SD lyckades mobilisera väljare genom att föra fram en fråga som trovärdigt symboliserade partiets ideologi – och kunde därmed framstå som ett alternativ till de etablerade partierna inte bara i kraft av en egen åsikt i sakfrågan, utan väl så mycket som ett mer djupgående ideologiskt alternativ till övriga partier. I Vänsterpartiets fall kan i och för sig motståndet mot vinstdrivna välfärdsföretag sägas vara i samklang med partiets grundideologi, men ståndpunkten kan lika gärna sägas symbolisera klassisk socialdemokrati. En lång rad frågor kring kapitalism, marknadsekonomi, privatföretagande, offentlig sektor osv., som tydligt hade placerat V som ett socialistiskt alternativ till Socialdemokraterna, sköts därmed i bakgrunden. En sådan alternativ ideologisk profilering hade naturligtvis, för att lyckas, krävt att relativt många väljare

hade varit mottagliga för ett profilerat vänsterbudskap. Samtidigt går det också att slå fast att ett socialistiskt parti som har för avsikt att dra sig i mer socialdemokratisk riktning inte nödvändigtvis vinner röster på att bara lyfta fram ett enda frågeområde.

I Loxbos artikel om Sverigedemokraterna framgår det att partiet lyckades väl med att hålla samman på den interna arenan och att dess budskap till väljarna var tydligt. Sverigedemokraterna lyckades också få partiet att framstå som ett alternativ till övriga sju partier. På samtliga tre arenor kan vi därför sätta ett "+" (SD: interna: +, väljar: +, parl: +).

Sofie Blombäck visar i sin artikel om Vänsterpartiet hur partiledningens val av enfrågestrategin orsakade kritik på den interna arenan, inte minst hävdade kritikerna att partiets ideologiska vision faktiskt skymdes av partiets smala budskap. Dessutom öppnades en möjlighet för valrörelsens uppstickare Feministiskt initiativ att framstå som det enda trovärdiga vänsterfeministiska alternativet. Visserligen är V ett uttalat feministiskt parti, men kritiken mot en trots allt mansdominerad partiledning ville aldrig lägga sig helt. För socialdemokratiska väljare som uppskattade Vänsterpartiets vinstlinje var det vidare, till följd av partiets starka enfrågefokus, svårt att avgöra om Vänsterpartiet också i andra frågor hade flyttat sig närmare en socialdemokratisk position. Trots – eller kanske på grund av – sitt enfrågefokus blev Vänsterpartiet alltså ideologiskt otydligt och utfallet på arenorna var sammantaget ganska negativt (V: interna: 0/-, väljar: -, parl: 0/-).

I Folkpartiets fall var skolfrågan i fullt samklang med ett liberalt ideologiskt projekt, men dels skilde sig knappast partiets skolsatsningar särskilt mycket från flera av de andra partiernas förslag, dels pekar Svend Dahl i sin artikel på att de upprepade larmrapporterna via Pisaundersökningarna lär ha skadat Folkpartiet, vars partiledare varit utbildningsminister under åtta år. Dahls artikel visar också hur andra ideologiskt prioriterade områden för Folkpartiet, som jämställdhets- och familjepolitik, på grund av hänsynstaganden på den parlamentariska arenan, i princip fick stå tillbaka inför valet 2014 (trots partiets slogan "Feminism utan socialism"). Partiet fick således, via det övergripande valet att på den parlamentariska arenan agera inom Alliansparaplyet, svårt att formulera frågor som tydligt förmådde gestalta Folkpartiets ideologiska vision. Utfallet på arenorna blev jämfört med Vänsterpartiet ännu mer uttalat negativt (FP: interna: 0, väljar: -, parl: -).

Att satsa på en enskild fråga kan, som vi sett, fungera väl. Sverigedemokraternas strategi var i tydlig samklang med partiets ideologi och det blev via enfrågeupplägget tydligt inför väljarna att partiet hade en policy som understödde den ideologiska visionen. De interna motsättningar som fanns i partiet hindrade inte grundupplägget. I såväl Folkpartiets som Vänsterpartiets fall blev istället enfrågeupplägget en börda. Visserligen kunde de valda frågorna sägas passa in i respektive partis ideologi, men samtidigt fick en mängd andra frågor

som hade kunnat gestalta den ideologiska visionen stå tillbaka. I den mån andra frågor fanns med i valmanifest och utspel så ledde de dessutom till oklarheter på den parlamentariska arenan, där Vänsterpartiets eventuella samarbete med en rödgrön regering och Folkpartiets inom Alliansen kunde ifrågasättas. Vilken som egentligen var respektive partis ideologiska vision suddades ut.

VÄNSTERVALVIND MED KLENT UTFALL

Sverigedemokraterna undantagna, uppvisar partierna vagheter på någon eller några av arenorna, alternativt svårhanterade dilemman mellan dem. En del partier har också haft problem med avstannad ideologiutveckling eller ideologisk otydlighet. Inte sällan går otydligheten i sakpolitik hand i hand med otydlighet i ideologi, som diskussionen om Vänsterpartiet ovan visar. Inget av de tre rödgröna partierna förmådde dra några riktiga växlar på den vänstervind som beskrevs blåsa bland väljarna, framför allt under den första delen av supervalåret (Bergström & Oscarsson 2015, VALU 2014) – trots att de så att säga låg ”rätt till” ideologiskt sett.

Jonas Hinnfors visar i artikeln om Socialdemokraterna att partiet hade problem både med att agera tydligt utifrån sin ideologi och med motstridiga budskap till väljarna. Partiets agerande ledde till vaghet på såväl väljararenan som den parlamentariska arenan. Det gällde i synnerhet frågan om skattesänkningar. Samtidigt som Socialdemokraterna kritiserade skattesänkningarna under Alliansstyret, förklarade partiet att det inte tänkte riva upp det femte jobbskatteavdraget vilket skapade en ideologisk otydlighet. En central del av det socialdemokratiska ideologiska projektet har varit välfärdsstaten och dess finansiering. När partiet lade ner så mycket kraft på att knyta ihop skattesänkningar med försämrad välfärdsstat bidrog därför partiets acceptans av Alliansens skattesänkningar till att seriositeten kring de ideologiska målen kunde ifrågasättas. Motsättningen blev extra tydlig från och med vintern 2013–14, sedan partiet under hösten 2013 försökt stoppa det femte jobbskatteavdraget men därefter deklarerade att det skulle behållas. Därefter sjönk opinionsstödet sakta men säkert. Under samma period – våren 2014 – ökade dessutom vagheten på den parlamentariska arenan när Socialdemokraterna dels ökade kritiken mot regeringen, dels deklarerade att partiet mycket väl skulle kunna samarbeta med alliansspartier, och dels i vaga ordalag pekade ut Miljöpartiet som tänkbar eventuell koalitionspartner. När vi värderar utfallet på de tre arenorna är det i huvudsak åt det negativa hållet det lutar; särskilt problematiskt var agerandet på väljararenan (S: interna: 0, väljar: -, parl: 0/-).

Miljöpartiet gjorde marginellt sämre ifrån sig på väljararenan i valet 2014, jämfört med 2010. Partiet lyckades dessutom bara behålla omkring 50 procent av väljarna från det valet: av de som valde ett annat parti 2014 gick den största andelen till Feministiskt initiativ (19 procent). I artikeln om Miljöpartiet lyfter Fredrika Lagergren och Maria Oskarson fram att en förklaring till Miljöpartiets

modesta resultat, inte minst jämfört med framgången i EU-parlamentsvalet i maj, var miljöfrågans mer undanskymda roll i riksdagsvalet. Partiets starka ställning i miljö/klimat – med ett överlägset sakfrågeägarskap – blir på så sätt också ett hinder i en valrörelse där fokus ligger på andra frågor. Trots Miljöpartiets försök till breddning, inte minst vad gäller skolfrågan, förknippas det fortsatt starkt med ”enbart” miljö.

På den partiinterna arenan bytte Miljöpartiet språkrör 2011. Att det blev Åsa Romson som valdes efter Maria Wetterstrand, och inte Mikaela Valtersson som också kandiderade, ser Lagergren och Oskarson som en ideologisk markering av partimedlemmarna. Valtersson ansåg att Miljöpartiet borde sträva efter att sitta i regering efter valet 2014, oavsett om det skulle bli tillsammans med moderater eller socialdemokrater. Åsa Romson stod för samma linje som Wetterstrand gjort, och ville se samarbete med Socialdemokraterna. På den parlamentariska arenan stod det därmed tidigt klart hur partiet skulle komma att förhålla sig till de två blocken inför valet 2014. Trots det, så gick Miljöpartiet fram med en del vallöften som uppenbart skulle komma att utgöra problem i eventuellt kommande regeringsförhandlingar med S, så som krav på stopp för Förbifart Stockholm och krav på nedläggning av Vattenfalls kolgruvor i Tyskland. Det innebar en viss osäkerhet kring hur det parlamentariska samarbetet med Socialdemokraterna skulle fungera i praktiken vid en eventuell rödgrön valseger. Vi bedömer utfallet på den interna respektive den parlamentariska arenan som svagt positivt, medan det på väljarenan var svagt negativt (MP: interna: 0/+, väljar: 0/-, parl: 0/+).

PÅ JAKT EFTER BREDARE VÄLJARKÅRER?

För två av de mindre Allianspartierna, Centerpartiet och Kristdemokraterna, gäller att de traditionella väljarkårerna är stadigt minskande, vilket innebär ett behov av att bredda väljarbasen för respektive parti. Centerpartiet har mött denna utmaning genom att tillämpa vad Mikael Sundström och Malena Rosén Sundström i sin artikel om Centerpartiet beskriver som en komplementstrategi. Härigenom har Centerpartiet försökt förena land (där partiet traditionellt haft många väljare) och stad (nya väljare), med företagande som den gemensamma länken. För Kristdemokraterna innebär den ökade sekulariseringen en minskad bas av faktiska och potentiella väljare, även om det som Marie Demker skriver i sin artikel om Kristdemokraterna, endast är en mindre del av de kyrksamma väljarna som röstar på partiet.

Valet 2014 var bland båda partiernas sämsta: Kristdemokraternas näst sämsta sedan det kom in i riksdagen (i kraft av eget parti) 1991, och Centerpartiets tredje sämsta (med hårfin marginal till det näst sämsta). Samtidigt finns det också en positiv utveckling för respektive parti på väljararenan. I valet 2010 utgjordes 30 procent av Centerpartiets samlade väljarunderlag av stödröster. 2014 hade denna siffra sjunkit till 10 procent. Det innebär att trots att partiet

gick bakåt, så hade alltså fler väljare det som förstapreferens 2014. Kristdemokraterna fick en viss överströmning av tidigare moderata väljare, vilket Demker menar kan bero på Moderaternas liberalisering och flytt mot mitten, snarare än (enbart) taktikröstning. Det har gjort KD till ett alternativ för socialkonservativa väljare, som tidigare valde Moderaterna. Samtidigt är Kristdemokraterna ett ideologiskt smalare parti än Centerpartiet, som är brett liberalt, och har därför ett möjligen mer begränsat utrymme för tillväxt.

På den parlamentariska arenan var respektive parti till stor del präglat av ”sina” områden inom Alliansregeringen, dvs. miljö, landsbygd och näringsliv (Centerpartiet) och framför allt sociala frågor (Kristdemokraterna), något som också avspeglades i partiernas profilfrågor på väljararenan. Centerpartiet uppvisade en likhet med Socialdemokraterna, i det att det tidigare under mandatperioden stormat rejält på den interna arenan (idéprogramdebatten 2012–2013), men att partiet återhämtade sig och gick in i valrörelsen partiinternt stärkt. Inom Kristdemokraterna utmanades Göran Hägglund om partiledarskapet 2011–2012, en strid han gick segrande ur. Ledarstriden tydliggjorde dock sprickor inom partiet, där olika ideologiska riktningar kämpar om att definiera partiets politik. Tillståndet på den kristdemokratiska partiarenan inför valet karakteriserades mer av en tillfällig borgfred än av en genuin uppslutning bakom en gemensam hållning. Totalt blir utfallet på arenorna något mer positivt för C än för KD (C: interna: +, väljar: 0, parl: 0; KD: interna: 0/-, väljar: 0/+, parl: 0).

PROBLEM PÅ ALLA FRONTER

Valets stora förlorare, Moderaterna, uppvisade problem på samtliga tre arenor – och med den ideologiska utvecklingen. Problemen kan inte enbart hänföras till valrörelsen, utan var av mer djupgående karaktär. Ann-Marie Ekengren och Henrik Oscarsson pekar i artikeln om Moderaterna på att den ideologiska utveckling som skedde när Reinfeldt tagit över partiledarskapet avstannade efter 2010. Nystarten räckte en bit på vägen, men ideologiutveckling kunde inte prioriteras på samma sätt när partiet satt i regering. Dessutom kom Moderaternas ideologiska mittposition i partisystemet att ifrågasättas av en del av de egna partimedlemmarna.

Mandatperioden 2010–2014 präglades delvis också av ett organisatoriskt kaos på den interna arenan, vilket försvagade partiet och gav det en sen start i valförberedelserna. På väljararenan förmådde Moderaterna inte att leverera tydliga förslag på en del av de problem som blev allt mer framträdande i den allmänna debatten, så som integrationsfrågorna. Det fanns också en växande kritik mot partiets linje i dessa frågor. Det ledde till att partiet tappade en hel del väljare till Sverigedemokraterna. Ekengren och Oscarsson beskriver den migrationspolitiska uppgörelsen mellan Alliansen och Miljöpartiet 2011 som en politiskt signifikant brytpunkt. Moderaterna tappade även relativt många

väljare till Socialdemokraterna mellan valen 2010 och 2014 – väljarströmmarna från M till SD respektive S var de största i 2014 års val.

På den parlamentariska arenan innebar mandatperioden 2010–2014 mer av kompromisser, då Alliansregeringen styrde i minoritet. Även om Moderaterna fortfarande var det odiskutabelt största partiet i Alliansen, minskade möjligheterna för partiet att förverkliga sin politik under Alliansstyrets andra mandatperiod. Det fanns även kritik mot toppstyrning inom partiet, framförd av en del tidigare riksdagsledamöter. Sammantaget ger vårt underlag belägg för att utfallet på arenorna i huvudsak var negativt (M: interna: -, väljar: -, parl: 0).

ETT SAMLAT GREPP PÅ HUR PARTIERNA LYCKADES HANTERA ARENORNA

Låt oss nu ta ett mer samlat grepp på i vilken utsträckning riksdagspartierna agerade på ett sätt så att förutsättningarna på de tre arenorna förbättrades eller försvårades. Som framgår av Tabell 1 är det tre partier som sticker ut – fast på delvis olika vis.

Tabell 1. Riksdagspartiernas förmåga att inför riksdagsvalet 2014 agera för att maximera inflytande på de tre partiarenorna: den interna arenan, väljararenan och den parlamentariska arenan

	interna arenan	väljar-arenan	parlamentariska arenan
Socialdemokraterna	0	–	0/–
Moderaterna	–	–	0
Sverigedemokraterna	+	+	+
Miljöpartiet	0/+	0/–	0/+
Centerpartiet	+	0	0
Vänsterpartiet	0/–	–	0/–
Folkpartiet	0	–	–
Kristdemokraterna	0/–	0/+	0

Kommentar: "+" anger att partiet förmått agera för att maximera inflytandet på en viss arena; "-" anger att partiet har misslyckats agera för att maximera inflytande på en viss arena; "0" anger att partiet varken lyckats eller misslyckats agera för att maximera inflytande på en viss arena. Kombinationer anger svag tendens i en viss riktning +/-. Partierna är ordnade efter andel röster i riksdagsvalet 2014, med det som fick störst andel röster först.

Att Sverigedemoraterna blev valets enda vinnare kan till viss del förklaras av att partiet förmådde organisera sitt agerande på samtliga tre arenor i samklang med partiets ideologi. Partiledningen lyckades få partiet att internt framstå som enat (eller med en hård attityd gentemot avvikare) i förhållande till väljarna; det centrala budskapet på väljararenan var tydligt och fokuserat samt gav gestalt åt partiets ideologi; slutligen lyckades partiledningen agera parlamentariskt så att partiet kunde framstå som ett alternativ till övriga partier. I likhet med många europeiska syskonpartier har partiet därför varit relativt lyckosamt i att mobilisera den delen av väljarkåren som hyser uppfattningar

nära Sverigedemokraternas just om partiets centrala budskap kring invandring. Huruvida partiet dessutom förmått eller kommer att förmå att öka andelen väljare som ser problem med invandring är en annan och större utmaning. Den komparativa forskning som finns antyder att partierna i den partifamilj vilken Sverigedemokraterna tillhör ("Populist Radical Right Parties") i första hand har lyckats mobilisera väljare snarare än att omvända väljare (Bohman & Hjerm 2014).

Valets stora förlorare var Moderaterna men även Folkpartiet tappade på två av de tre arenorna. Folkpartiets väljarförlust var proportionellt sett lika stor som Moderaternas. Övriga partier har samtliga mer balanserat neutrala resultat. Arenaanalyserna visar ganska tydligt hur Moderaterna och Folkpartiet skiljer sig från Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Centerpartiet och Kristdemokraterna. Medan de fem senare partierna visar på variationer med viss tyngdpunkt åt det negativa eller positiva hållet är Moderaternas och Folkpartiets arenaresultat mer entydigt negativa. Det är uppenbart att Folkpartiet slets mellan att formulera budskap där partiets ideologiska vision hade kunnat komma till tydligt uttryck och budskap som tvingades in i en alliansform. På samma vis framstår Moderaternas agerande som problematiskt. Partiets ideologiska vision grumlades när de verktyg partiet tidigare hade hyllat vad gäller skatte- och jobbpolitik tonades ner från 2013 och framåt. Successivt gick inte heller interna spänningar att undvika.

Ett omskakat partisystem

Med tanke på att Socialdemokraterna och Miljöpartiet före valet hade antytt att de nog skulle föredra att regera tillsammans, var det följdriktigt dessa partier som bildade en koalitionsregering efter valet. Socialdemokraterna har inte sedan 1957 varit i koalition och denna nya konstellation – liksom den före 2010 års val – antyder att epoken med socialdemokratisk dominans i det svenska partisystemet ser ut att vara avslutad. Regeringens riksdagsstöd är dock mycket bräckligt. Vänsterpartiet står utanför regeringen (men stödde dess budget hösten 2014) och den samlade övriga oppositionen är också större än de tre rödgröna tillsammans.

I artikeln om regeringsbildningen tar Hanna Bäck och Johan Hellström upp de utmaningar den rödgröna regeringen står inför. Minoritetsregeringar är vanligt förekommande i Sverige, men till skillnad från tidigare parlamentariskt svaga minoritetsregeringar har Stefan Löfvens regering att hantera såväl en (hittills) hårdare cementerad blockpolitik – vilket försvårar uppgörelser över blockgränsen – som ett framväxande "tredje block" i form av Sverigedemokraterna. Löfven kan inte förlita sig på ett passivt stöd i riksdagen från SD, så som Allianssregeringen 2010–2014 kunde i många frågor, då antalet politiska frågor där den rödgröna regeringen och Sverigedemokraterna är överens är mer begränsat.

Den borgerliga oppositionen är emellertid starkt försvagad och för första gången sedan 2004 finns vissa splittringstendenser – om än med utfästelser om gemensamt valmanifest 2018 (Tobé m.fl. 2015). Även om valet blev en motgång för Socialdemokraterna i så måtto att partiet tangerade sitt sämsta valresultat sedan 1914, lyckades partiet trots allt återerövra regeringsmakten. Det var framförallt Moderaterna som blev valets stora förlorare med minus sju procent, men Folkpartiets resultat var också en svår motgång. Även om Kristdemokraterna klarade sig kvar i riksdagen, vilket i sig kan betraktas som en framgång, misslyckades partiet med att ordentligt fjärma sig från den hotande fyraprocentspärren. Moderaterna förlorade inte bara regeringsmakten utan också positionen som ett parti som med trovärdighet kunde göra anspråk på att vara det stora regeringsbärande partiet. Valmotgången ledde till självrannsakan hos samtliga borgerliga partier. Mycket snart antydde de att de framöver skulle samarbeta i delvis andra former (Tobé m.fl. 2015). Snart blev det dessutom oklart huruvida Allianspartierna skulle fortsätta att lägga samordnade budgetförslag och slutligen meddelade de i april 2015 att de framöver kommer att gå fram med egna budgetförslag. Partisystemets karaktär av begynnande uppsplittring förstärktes.

Sverigedemokraterna var valets enda segrare med mer än en fördubbling av sitt väljarstöd och är nu riksdagens tredje största parti. Fortfarande är partiet dock att betrakta som ett pariaparti: inga inviter om samarbete fördes fram varken före eller efter valet från något annat parti. Sverigedemokraternas styrka bidrar till den fortsatta fragmenteringen av partisystemet, vilket konkret stod klart när den nya regeringen inte lyckades få sin första budget genom riksdagen.

Partierna står nu inför en rad viktiga vägskäl. Om väljarkåren fortsätter att dela upp sig så att inga naturliga majoriteter utvecklas ökar pressen att skapa något slags block. Problemet för såväl de rödgröna som Alliansen är att de har i färskt minne två riktigt dåliga val vid blocksamverkan. De rödgröna gick starkt försvagade ur valrörelsen 2010 och detsamma gäller efter valet 2014 för Alliansen. Även om det finns parlamentariska skäl att söka sig tillbaka till samarbeten måste partierna samtidigt hantera interna opinioner som kräver partiprofilering på just sitt partis villkor. Helt nya blockbildningar och samarbeten är också möjliga. Stefan Löfven har länge hamrat in budskapet att samarbete över gamla blockgränser är önskvärda. Hur realismen bakom sådana utfästelser ser ut är dock mindre klart när det kommer till att formulera förslag på väljararenan som i så fall riskerar bli urvattnade.

Oortodoxa samarbeten, t.ex. där något eller några borgerliga partier närmar sig Sverigedemokraterna, är självklart också strategiskt tänkbara, men skulle kräva långtgående ideologiska omprioriteringar på migrationsområdet. Ideologiska förändringar är relativt ovanliga. Dock pekar viss forskning på att det efter stora valnederlag i kombination med t.ex. partiledarbyten inte sällan skapas grogrund för ideologisk omprövning (Demker 1993, Panebianco 1988). Just

de villkoren är våren 2015 uppfyllda för både Moderaterna och Kristdemokraterna, varför något slags nyorientering inte vore helt överraskande. Andra oortodoxa samarbeten är också tänkbara för att lösa upp de låsningar ett fragmenterat partisystem med ideologiska motsättningar innebär. Även om Löfvens tal om breda blocköverskridande uppgörelser bär på risker är det självklart tänkbart att ett eller flera av de borgerliga partierna försöker slå in på den vägen. I en krissituation skulle t.ex. en tysk eller österrikisk lösning med Socialdemokraterna och Moderaterna i gemensamt styre vara möjlig, om än inte trolig. Även ännu bredare uppgörelser som i Finland är tänkbara. Alla dessa scenarier skulle dock kräva ganska långtgående omprövningar och bär alla på arenarelaterade risker.

Så länge status quo föreligger är det därför troligt att den frivilliga uppgörelsen från december 2014, som alla riksdagspartier utom Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna undertecknade och som går under namnet ”Decemberöverenskommelsen”, överlever som den lösning partierna uppfattar som minst dålig. Överenskommelsen tillåter en minoritetsregering att få igenom sin budget trots en potentiell majoritet mot budgeten. Den förutsätter indirekt att Sverigedemokraterna fortsätter att vara isolerat, i den bemärkelsen att Allianspartierna inte förutsätts utnyttja SD som stöd i budgetomröstningar. Som framgår av Bäck och Hellströms artikel, som sätter regeringsbildningar i ett komparativt perspektiv både över tid och i en europeisk kontext, är det ovanligt att en svensk regering avgår i förtid. Men om partierna gör nya övergripande strategiska överväganden kan Decemberöverenskommelsen troligen komma att falla. Ett extra val är då inte otänkbart.

Som vi hoppas framgår av detta specialnummer av *Statsvetenskaplig tidskrift* handlar politiska partiers agerande i grunden om att maximera inflytandet på tre arenor i förhållande till partiets ideologi. På längre sikt kan mycket hända med väljarkåren och med en rad samhälleliga förutsättningar. På kort sikt finns däremot ett relativt stort utrymme för politiska partier att agera för att påverka väljarkåren.

Referenser

Allen, Nicholas & John Bartle (red.), 2010. *Britain at the Polls, 2010*. London: Sage.

Bergström, Annika & Henrik Oscarsson, 2015. ”Mittfåra & marginal” i Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red.), *Mittfåra & marginal*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Bevir, Mark & R. A. W. Rhodes, 2003. *Interpreting British Governance*. London: Routledge.

Bohman, Andrea & Mikael Hjerm, 2014. ”Radikala högerpartier & attityder till invandring Europa under 2000-talet”, Delmi 2014:1, SOU Ju 2013:17.

Buckler, Steve & David Dolowitz, 2012. ”Ideology Matters: Party Competition, Ideological Positioning and the Case of the Conservative Party under David Cameron”, *The British Journal of Politics and International Relations*, 14, s 576–594.

Demker, Marie, 1993. *I nationens intresse. Gaullismens partiideologi 1947–90*. Stockholm: Nerenius & Santérus.

Downs, Anthony, 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.

Electoral Studies 34, 2014.

Erlingsson, Gissur Ó., Vernby, Kåre & Richard Öhrvall, 2014. ”The Single-Issue Party Thesis and the Sweden Democrats”, *Acta Politica* 49(2), s 196–216.

Harmel, Robert & Kenneth Janda, 1994. ”An Integrated Theory of Party Goals and Party Change”, *Journal of Theoretical Politics*, 6:3, s 259–287.

Hobolt Binzer, Sara, 2006. “How Parties Affect Vote Choice in European Integration Referendums”, *Party Politics*, 12:5, s 623–647.

Mair, Peter, 1997. *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press.

Minkenberg, Michael, 2013. ”From Pariah to Policy-Maker? The Radical Right in Europe, West and East: Between Margin and Mainstream”, *Journal of Contemporary European Studies*, 21:1, s 5–24.

Müller, Wolfgang C. & Kaare Strøm, 1999. *Policy, Office, or Votes? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions*. Cambridge: Cambridge University Press.

Panebianco, Angelo, 1988. *Political Parties: Organization & Power*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sartori, Giovanni, 1976. *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Socialdemokraterna, Miljöpartiet & Vänsterpartiet, 2010. Regeringsplattform 2011–2014.

Sjöblom, Gunnar, 1968. *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.

Tobé, Tomas, Arthursson, Michael, Arnholm, Maria & Acko Anckarberg, 2015. ”Vi kommer att lägga fram fyra skilda budgetmotioner”, *DN Debatt, 8/4*.

VALU, 2014. SVT:s vallokalsundersökning riksdagsvalet 2014.

Van Spanje, Joost & Wouter Van Der Brug, 2007. ”The Party as Pariah: The Exclusion of Anti-Immigration Parties and its Effect on their Ideological Positions”, *West European Politics*, 30:5 s 1022–1040.